

De heiliging van de Naam:

Bijbelse theologie tussen traditie en actualiteit

Eep Talstra

Bij het thema 'heiliging van de Naam' is voor de bijbelse theologie het verband tussen Oude Testament en Nieuwe Testament en de relatie tot de Joodse tradities van groot belang. De woorden: 'Uw Naam moet geheiligd worden' staan immers in de Qaddisj en in de gebedsteksten van het vroege Christendom: Matteüs 6:9, Lucas 11:2 en in de *Didache* 8:2, het oudchristelijke boek dat 'de leer van de apostelen' presenteert. In de *Didache* wordt de tekst van het *Onze Vader* geciteerd, met de aanwijzing dat men het drie maal daags moet bidden. Daarmee is het vergelijkbaar met het Achttiendegebed uit de synagogale traditie.¹ Het *Onze Vader* komt liturgisch gesproken uit die traditie. Bestaat er een vroege Arameese vorm van Jezus' gebed, analoog aan de Qaddisj?

Gegeven deze achtergrond is het zinvol te vragen of dit gebed dan binnen de context van het vroege Christendom iets nieuws betekent. Dat wil zeggen: gebeurt er iets met deze woorden wanneer niet-Joden ze op gezag van Jezus gaan meebidden? 'Uw Naam moet geheiligd worden.' Lezen en bidden ook christenen die woorden met Ezechiël en Kronieken in het achterhoofd? Dan blijft namelijk de nadruk liggen op het gegeven dat God zelf zijn Naam heiligt, ook nadat wij mensen die hebben ontheiligt. Moge God niet opgeven; zijn Naam niet ontheiligt laten blijven (door ons mensen) en de geschiedenis met zijn volk voortzetten. Lees je die woorden met in het achterhoofd de woorden over de heiliging van de Naam uit de joodse gebedstradities, dan komt de nadruk meer te liggen op heiliging als teken van joodse identiteit en gehoorzaamheid aan de Thora. Exegeten hebben soms wel de neiging op dat laatste veel nadruk te leggen. Geen gebed om de heiligheid van de Naam zonder de menselijke gehoorzaamheid, de navolging van Jezus.

Bevat de heiliging van de Naam inderdaad een spanning tussen 'ora' en 'labora', gebed en gebod? Van den Akker-Savelsbergh² spreekt in dit verband van een tweepoligheid van God. De almachtige God, bevrijder en wreker, de heilige, is ook de barmhartige God, die wordt aangesproken met 'onze Vader', die ons oproept zijn wil te doen. Vanaf het begin van haar studie ziet zij in het werkwoord 'heiligen' (hagiadzo) 'een ethisch element met de nadruk op plicht'.³ In haar conclusies komt dat element terug: 'De lezers (van het evangelie) worden opgeroepen

hem (Jezus) na te volgen en in zijn spoor eveneens de Naam van God te heiligen.'⁴

Het lijkt mij niet oudtestamentisch om zo nadruk te leggen op een rolverdeling tussen God en mens waarbij elk van beiden aan de heiliging 'bijdraagt'. Maar ook de teksten uit de Joodse traditie (zie deel 1 van dit artikel in nummer 4, juni 2007) kennen zo'n rolverdeling niet. Het lijkt meer typerend voor moderne, westerse theologie om de rol van een moreel handelend mens in de gebedstekst in te lezen. Moet God, die zelf zijn Naam heiligt, staan tegenover mensen die in lofzang en navolging aan de heiligheid van de Naam willen bijdragen? Wanneer men de teksten in de canon van het Oude Testament volgt, lijkt het er veel meer om te gaan de dingen te noemen in de goede volgorde. Zonder de God van Israël die zelf zijn naam heiligt (Ezechiël), zouden mensen geen rol meer te spelen hebben bij de heiliging van de Naam en in de komst van het koninkrijk van God (Psalmen). In die zin zet het Nieuwe Testament het Oude Testament voort waar het gaat over het spreken over heiligheid als opdracht aan een bevrijde gemeente (1Petrus 1:15-16 citeert de wetgeving uit Leviticus, o.a. 11:45 19:2).

Confessie

Intussen blijft het wel zinvol om na te denken over de verhouding van gebod en gebed. Dat wordt zichtbaar in de plaats die de eerste bede heeft gekregen in de tekst van de Heidelbergse Catechismus. Vooral ook uit de oudtestamentische tekstverwijzingen die men er in de Catechismus heeft bijgezet, blijkt het belang van een voortgezette discussie tussen exegeten en catecheten over de bijbel en de Naam.

Bijbelse theologie die zich concentreert op de teksten van OT en NT, Tenach en tradities van het Jodendom moet zich niet alleen zelfstandig opstellen tegenover de rol van het thema 'heiligheid' in de moderne cultuur. Ze moet dat evenzeer doen ten opzichte van het spreken over heiligheid en de heiliging van de Naam in de traditie van de christelijke geloofsleer.

Het gebed om de heiliging van de Naam, hoort volgens de Heidelbergse Catechismus (HC) thuis in het stuk van de dankbaarheid. Daar wordt in dit leerboek immers het *Onze Vader* besproken. Dat is een fundamenteel punt. Wij brengen als gelovigen niet de heiliging zelf tot stand, maar wij spreken wel het gebed

In Interpretatie nr. 4 verscheen het eerste deel van het artikel 'De heiliging van de naam'. Daarin werd voornamelijk ingegaan op heiligheid in de traditie. In dit deel komt voornamelijk heiligheid in de actualiteit aan de orde. 'Elke generatie moet opnieuw zoeken naar woorden voor de eigen positiekeuze als het gaat om christelijk geloof binnen de eigen cultuur.'

Talstra sprak over de heiliging van de naam ter gelegenheid van de aanvaarding door Joep Dubbink van de Monshouwer-leerstoel Bijbelse Theologie aan de Vrije Universiteit van Amsterdam (26 februari 2007).

Prof. dr. E. Talstra is hoogleraar Oude Testament bij de faculteit Godgeleerdheid van de Vrije Universiteit te Amsterdam

¹ K. Wengst (ed.), *Didache* (Apostellehre), Barnabasbrief, Zweiter Klemensbrief, Schrift an Diognet, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1984, p. 78-79.

² Y. van den Akker-Savelsbergh, *Het onzevader: een meerstemmig gebed?*, p. 351.

³ a.w., p. 61.

⁴ a.w., p. 197.

Foto: Anton Sinke

er om uit. Zo zoekt de protestants-confessionele traditie aansluiting bij de lijn die we vonden in het Oude Testament. God zelf heeft zijn Naam opnieuw geheiligd, de menselijke rol is de lofzang, 'dankbaarheid'.

Tegelijkertijd, vanuit exegese en bijbelse theologie moet men nog wel eens discussiëren over de stijl van argumenteren in de HC. Er lijkt daarin veel nadruk te liggen op kennis en gedrag, meer dan op lofzang. Uw Naam worde geheiligd, betekent allereerst een bede om God recht te kennen, zegt de HC (in zondag 47). Moge uw Naam worden geheiligd, dat wil zeggen: juist gekend worden en dan niet misbruikt worden. Het belijden, de uiting van dankbaarheid krijgt zo om te beginnen de toonzetting van een waarschuwing tegen verkeerd inzicht. Als wij met Jezus meebidden, lopen wij dan een risico Gods Naam te schande te maken? Dat maakt het uitspreken van het gebed eigenlijk tot een aan onszelf gerichte waarschuwing. Misschien moet je zeggen dat 'leerboek' en 'liturgie' toch niet zo eenvoudig bijeen te brengen zijn. Het is opvallend dat in de HC in het antwoord op vraag 122 niet meer 'U' het onderwerp is, maar 'wij'. Is het risico van het ontheiligen van de Naam te vermijden door weten, kennis? Waar klinken in dit verband de woorden van de profeten en de lofpsalmen? De tekst:

Zondag 47, Vr. 122: Welke is de eerste bede?
Antw.: Uw Naam worde geheiligd.

Dat is: Geef ons eerstelijk, dat wij U recht kennen (a), en U in al uw werken, in welke uw almachtigheid, wijsheid, goedheid, gerechtigheid, barmhartigheid en waarheid klaarlijk schijnt, heiligen, roemen en prijzen (b); daarna ook dat wij al ons leven, gedachten, woorden en werken, also schikken en richten dat uw Naam om onzentwil niet gelasterd, maar geëerd en geprezen worde (c).

Het antwoord heeft een opbouw in twee delen: (1) dat wij kennen en prijzen. (2) dat uw Naam niet om ons wordt ontheiligd. In de opsomming van de bijbelteksten die het antwoord toelichten, wordt het antwoord echter verdeeld over drie delen. 'Kennen' en 'prijzen' zijn nu van elkaar te onderscheiden in (a) en (b). Dat maakt het verschil tussen 'leerboek' en 'liturgie' nog wat groter. Ik noem een paar van de teksten:

a. kennen Johannes 17:3 'Dit is het eeuwige leven, dat zij U kennen'. Waarom heeft men daar niet vers 6 genoemd: 'ik heb uw Naam aan hen bekend gemaakt'?

b. prijzen Psalm 119:137. 'U bent rechtvaardig, Heer. Uw verordeningen zijn waarachtig.' Er ontbreekt een verwijzing naar met name de profeet.

c. niet ontheiligen Psalm 115:1. 'Niet ons, o Heer, niet ons, maar eer uw Naam.' Psalm 115 komt het dichtst bij Ezechiël. Als de gemeente, na de ervaren bevrijding en nadat God zelf zijn Naam weer heeft gehei-

ligd geen vertrouwen toont, is dat miskennen van God en het ontheiligen van de Naam.

Naar mijn besef is er geen fundamenteel verschil in positiekeuze tussen de HC en de door mij besproken teksten uit Oude Testament en Joodse traditie. Het verschil is vooral didactisch van aard. In de HC wordt het element 'lofzang na herstel' dat in de OT teksten zo fundamenteel bleek, wel gehonoreerd door de plaatsing van het gebed in het lesgedeelte over de 'dankbaarheid'. Maar men moet zich wel afvragen of dat voor christenen van nu inzichtelijk is, als zij niet de kans krijgen de teksten uit Leviticus, Ezechiël en de Psalmen te lezen en iets van Gods pijn om zijn heilige Naam te begrijpen (Ez. 36:31). Kortom, een onafhankelijke rol van de bijbelse theologie is geen slecht idee.

Slot

In de eerste paragraaf van het eerste deel van de twee artikelen over 'heiligheid', ben ik ingegaan op vragen rond de onafhankelijkheid van de uitleg van de bijbel. Door de gang langs de teksten van bijbel, Jodendom en kerk is het belang daarvan hopelijk zichtbaar geworden. Vanuit de exegese kan men immers vragen stellen in verschillende richtingen. Aan de gereformerd confessionele traditie - mijn eigen traditie. En tegelijkertijd ook aan de actuele discussies over godsdienst en de publieke ruimte - mijn eigen cultuur. Die ambachtelijke onafhankelijkheid wil, zoals gezegd, niet zeggen dat de exegete discussies beslist. Het betekent wel een bewust te lopen traject. Elke generatie moet opnieuw zoeken naar woorden voor de eigen positiekeuze als het gaat om christelijk geloof binnen de eigen cultuur en om de rolverdeling: wat is de plaats van gelovigen ten overstaan van God en tegelijkertijd ook ten overstaan van de andere levensbeschouwingen om ons heen? Voor die positiekeuze moet men steeds opnieuw beginnen bij de bronnen van het christelijke geloof, al was het alleen om te ontdekken dat veel debatten die wij nu voeren, ook in de teksten van de bijbel al plaatsvonden en tot een positiekeuze hebben geleid.

Nieuwe introshow Museumpark Orientalis

Open monden, biggelende tranen, totale overgave, verwonderde kreten en onthutste bezoekers: de nieuwe audiovisuele introshow in het Bijbels Openluchtmuseum raakt mensen. Het museum daagt iedereen uit de show te komen ervaren.

In de nieuwe audiovisuele multimedia-presentatie ontvouwt het Bijbels Openluchtmuseum zijn visie. De presentatie laat op sprekende en indringende wijze met beeld, geluid en lichteffecten verleden, heden en toekomst van jodendom, christendom en islam zien. Bezoekers zien en ervaren hoe religies zich tot elkaar verhouden in overeenkomsten en verschillen. Rituelen en tradities worden afgewisseld met conflicten en actuele beelden. De scènes zuigen de kijker mee naar een herkenbare, maar ook confronterende wereld: onze wereld. De show prikkelt bezoekers om na te denken over eigen opvattingen rondom geloof en de plaats daarvan in onze interculturele samenleving.

De presentatie laat zien waar het Bijbels Openluchtmuseum, vanaf 20 maart 2007 Museumpark Orientalis, zich op richt. Naast informatie over het verleden van jodendom, christendom en islam wordt ook de actualiteit rondom deze (en andere) religies onderdeel van het museumverhaal. Daarmee wil het museum angst en vooroordelen ten opzichte van andere geloven en culturen laten verdwijnen en hoopt het bij te dragen aan respect en tolerantie voor de ander.

Museumpark Orientalis
Profetenlaan 2, Heilig Landstichting